

Социал айтырыглар

ШЫДААР ШАА-БИЛЕ

(Эгез № 231, 232, 234, 235 «Шыдаар»)

УЕНИИ-БИЛЕ

Эрэн район Советинин ээчеге 13-кү сессияда...

Херектилер ниятелиани баштаар чери рынок...

Бо бугу өөртүп экеп турар баранарны районун чогуна...

Эрэн суурнуң пенсионерлерине...

Малчынарнын культурут дегисени бедийип...

Чээ өгөлөнгерге, шеригден келген оолдарга...

Улуу бурдун эске алуу чакырып...

Дээл Советтин Секретариатынын организациялык кол специали...

БЕРДИНГЕН АЖЫЛЫМ

Фермаз Тулаз шыгыны бажынгга (эргелекчи Толюш Кенден) чыгаллап турганар...

Комсомолу ажылышчы Колюшуу, малчыны мен...

ЭКИ ХЕРЕК ЭЗНИНИН Баран-байжыларнын үлгерине...

Сайгалгады сымдык-беле Чаржыл ойнап кыргышкан Саймаралдык Баран-Шайны Саалчыны, малчыны мен...

Семис-оол болду. Тока Механизаторлар-беле ужурыжык...

Улаатайны Улаатайны Бөл-Оруктуу Хавак баарында тууду бригадалык төүгүн...

Улаатайны Улаатайны Бөл-Оруктуу Хавак баарында тууду бригадалык төүгүн...

Александр ШААЛЫ (Уланчыгы).

дер баштайгы эртеде чурттаган бажынарны...

Оон союда дарга-беле орукка чоруп олтурууда...

Шынаалда, сөзүүскө ээ болду, Кам-Диттың козу бригадалык төүгү 1960 чылда...

Александр ШААЛЫ (Уланчыгы).

КОНЧУТТУНАРЫ КАЖАН ЧИДЕРИЛ?

Ус-шаг хөвээр турбас, кижя кырып, кидис тойлур дээр болгай...

Кырган уаус хоорайда каш мал кадарып олур бис...

Дашбаева: Ойдуң дээш-ле бо хөвөөрөң кыжылар база чынгала...

Тыва Республика Чазын 1992 чылдын сентябрь 8-те үнгөн докталаанда...

ҮЕ-БИЛЕ ДЕНГЕ

Самагалдай суурга хөвөөрөннү, өг-буясынч болгаш ие-чаштын социал камгалаанын дугайында айтырылгыч...

Бо хунерде районда арагалашкын, кем-херек үлгедигер оорлар чорук хуу бүрү уламчылал...

Л. Э. Мюштуу, О. С. Б. Аранчор, Г. В. Хоз-оол болгаш өскөлөр-даа демделген...

Районга дуузалл ажыл-агыйын жөжүдөр дээш эвезин эвес амжалдары...

«ГРАНМАНЫН» ОРУУ-БИЛЕ

ГВАНА, декабрь 3. (РосИТА-СЧТА-нын корр. С. Серапа)...

ЭРАЗЫКЫС ХИНДИКТЕР

Ноябрь 21-ле үнгөн дугаары 236 «Шыдаар» аймак чогулачы Эра Амар-Донгактын «Эр хиндикти эваз деп чеченичтин чугазын помчаш...

Оорнуң оруу муңгаш ДЕМНИГ ХӨДЕЛИР БОЛЗА...

Тес-Хем районун девискээрине янзы-бүрү кем-херек үлгедигеринерти эркен чыдады 10 айдарынын денде-биле алдыр...

Оорнуң оруу муңгаш

У. Шынаа үстүнде оород чанында шыкка чыккан 12 баш инектин оорлап сүргөн...

СОЛЖЕНИЦЫН ЧАНЫП КЭЭР

Токно, декабрь 3. (РосИТА-СЧТА-нын корр. В. Солнцев)...

Солженицын Чанып Кээр

Токно, декабрь 3. (РосИТА-СЧТА-нын корр. В. Солнцев)...

Эр эваз кыс хиндикти кижилер дугайында биликти көрөдү...

Чамдык хамаатыларнын таалаанда баштайгы каш хонуктарда...

Александр Самбид истагелени баштайгы үзүндө «актык мен» деп хөрдөп турган...

Ноябрь 12-де хамааты Б. Б. Чоудун оорга чоран 9 баш инектин чыккан дугайында...

Оон-беле чергелештир бистин ИХК-нин ажылында чегестер хөй дээрзин база демгестер каары артык эвес...

БАЙЫРЛАЛ ТАВАРЫШТЫР

Каттышкан Набиялар Орталыгындагы Кол Ассамблеясынын шиттирини баулаар бо чылды декабрь 3-түн хууну Бүтү-делегейини Инвалидтер хууну кылдыр доктааткан.

Чыңгаш бо байырлалды тымкы чурттарга Россиянын а-агы булунарлыга, чурттарына болгаш даа черлерге бир дугаар тегил эрттирген. О чугула чаз байырлалды база чылдык черлерге чылзын. «Шын» солун редакциясы коллектив бо байырлалды таварыштыр Кызыл-кыргындарын байыр-интер-тига чыккан. Бо байырла-тургусуна-биле холбай-а кыда чуртга турар хоор-нарга, пенсионерлерге бол-и инвалидтерге байыр чеди-р, ужуражылгань органи-таан.

Ужуражылгага кол редактор, та Республиканы улус де-гиди В. Ф. Чадамба өсө а-е чуугалаш, Тыванын чо-гуу, оң социал-экономикагь зыралыга «Шын» солун-и кирип келген улуг-хууну-уулап айткан. Амгы үеде-ртта болгаш Тывада эконо-миг байдал, ылаңгыя чо-гуу аразында төй урут-дарыг-лыг, өскүс болгаш азыг-ар-жык, инвалид кижилер мате-риалдыг болгаш моральдыг улуг бергездешкилерге тавар-жып турар. Ыччангаш Тыва Республиканы интелед-поли-тиктик солуну — «Шын» бү-тү чоң чагыдып, номчууну дээш

дал министерствозуну кол спе-циализи, «Шыны» штаттан дашкар таймдырлакчызы Виктор Даязы-Белек кыргы-нарнын, инвалидтериян бол-гаш чогууну өске-даа кесекте-риний социал пенсиянылазы-нын, оларнын пенсия санаш-кынарнын дугайында толгар-гайы-биле чуугалап берген бол-гаш оларнын айтырыгынага харыларын берген. Солун ужуражылгань соо-

«Шын»-номчукчуларында

коллектив бар аргаларын өө-рени көргөш, оң чартык чылда-ртын 200 рубль кылдыр док-тааткан. Өскө солунарга бо-даарга, бо солун неслелээ 5 катал үнүп-даа турар болза, оон өртөк-үнези дыка өзөш дээрин номчукчулар ам билер-арган дээрин редактор бо-дууну чуугазында демдегези. Ужуражылгага Тыва Респу-бликанын чогууну Социал кам-га-

да, ийн чыл бурунгар-тургус-унан «Солуну» агитбрига-дын бот-тымынгар артистери-нин концерти болган. Анаа Согуу чүк уаустарынын куль-тура-спорт фестивалыга «Со-гуу чүкүтүн тажызы-92» деп тускай шаңдалым чаалап алган ыраажы болгаш сыгытчы Лазо Монгушту, редакциянын ажылаачыларын Валентина Саттыи, Ирина Бүрбүюн, Ел-

завета Барысканын, Саяна Кыргынын, Кара-оол Натпий-оолдун болгаш оон-даа өскө-лерини күссөлдөрүн бажык-интернаттын коллектив улуг совуургал-биле көргөш.

Арагалаашкын-тамчыктыг чут

НЕГЕЛДЕ ЧОГУНДА

Ам амдырал тон бергендеп элген, аш-чешини өртөк-үне-и уугаткан тудум, кижилер-ни арагага сундуулу дам бар-ыдар ышкыш. Ылаңгыя анык-оскен. Арага ижин алган-да, кудумчуларга тында-мында болулуккер, оон уламындаа чокушур-содалаары. А чам-гыла, кудумчуларга тында-мында болулуккер, оон уламындаа чокушур-содалаары. А чам-гыла, кудумчуларга тында-мында болулуккер, оон уламындаа чокушур-содалаары.

САЙН БАЙНА УУ, УЛААНГОМ!

Улаангом чордум. Алыс авамнын төрөэн чери Хан-Көсөгү сынарнын, оон баарында өбөлсөрем соянарнын бир шагаа катгалыпкан, көже берген хонаштары барын көрү дээш айткан кижини мен. Бо уааааа бүтпейн барды. Орукту чүм хар дугалам.

Ажырбас, кудай багы арды бээр оң. Келер чылды күз-дө-дө бугурун бээр оң хоор-райда ажылдап, чурттап чо-руур эжим Балжирин Ганбат аазады. Ол мыда Моолдун эи төп, эи хей тиражыг солуну «Ардын эрхин» төлөзөп тур-ар кижини, Бодунда бижыл-лаан «469»-түг. Хуу машина-лаан артык. Кайнаар, чүже, каян баарын болу билер. База артык кесектер салды, сургалган халыкка, күрүнө хан-дырар. Боду черле ол чер-чурттуг кижин болгаш, аймакта колдан чылдар колпаларын эн-десес. Мээн өнүмүгө аалдан чедер мурунда, чартык ай бу-рунгар кырган-адам Ойен-Чыгырмычкына хей-даа, өзөш-лаа эвес, а 80 чыл бу-рунгар окулт-буолуу чаала-жып чоразы Хонду хоорайга барып чорашып, таныжыл ал-ган аалдар-аттыг моол мөгө Х. Баянмух-биле чыгыс суур чурттуг мен дээрин ол чогуурлар-биле чуугалаан: Хяргас (Кыргыз) дээр. Бисте кыргыстар база хей чүве бол-ганла бир аян бар аа?..

Төгөрнин орунуга амзаар дижири. Бир хуу хоорой, оон бугурулгелер-биле таныжыл күнөзем. Баштай спирт заво-ду бардымыс, «баш эмээр» дээш эвес. Бо мынаар арага аймак кончот козар чө бол-ду, бөрүн-ла бар, Талоннап каан. Айза бир кижиге чыгыс илдил муу-не сөнгөзө Ол-ла. Өтөзү бээ ээрчишкыг чор-ду 500 «терге». Та чыгыс чор-ду «чык» кылды, та кичини шо-пактан дараазында эйге че-дир амзаанын эвиза — эвези-нин тывазы. Спирт заводу ам-зымында ажылдап кирбиз чө болчук. Тузун кыяныдан бээр 23 чыл эртенки Ыйча чыл шитини чаш көжөзөшүн бе-ле-тен туура-ла турган. Бо чыл-дын моолдан өткөзүлгө, ол өткөзүлгө тудууну сөгөлдиг эгезиле. Ам шитини дерг-ке-ресектин салырын барык доо-зуп тывар.

Ол дугайын амгы тудууну, келер үедег бедел болу бээр заветтуу-даа иреттөөчү, Нам-сыйжаа дэргэ Ганбат бис ийге та каар олар, «100 кы-тап диннаарынын орунуга, чан-гыс катал көргөнү дээр бол-гай» — дээш, даргавыс бисти эдергеш баяныт. Кол шети бени ийн кайт, шити аажок дөстөм, ажыл-нике таарымча-лык дегет дээрин эгезинде эскербес аргам чок болду. Чугас бо пекке бени 40 кижини ажылаар. Даргавы, бир-бир-технолог, лаборантман анги-ла арктанары ажылчынар. Бир чыл дугузунда 60 тонна спирт бугурун. Аммызында Улаангомдан чартык муң аяк-кыч чыл турар Дарган жоо-райлан спирт эжелегеш. Бистин бичин болгаш чөвө бээр-и-не үлөтүр кобинналыга вода кылдыр кара куду тур-ар чүве болган. Бо завод бе-лден болу бээр, ол чоруктан үштүнар, ырак орун-суур чор-бас апаар. Машина-балгатка, кывар-чаар чүүдөргө камнал-галыг.

Бизандырбас дээш мынаары бо. Ганбат оон чоруктан, шуут-ла арага куду турар чөвө чедирин эжеледи. Бир черден эжим спирити автомат шуушкан шилдере ийлеп кара кудуларга, өскө бээрзин суг холуу каар. Бети дээрге саа-зын чыгырмычкын, астыг дуг-лаарында чедир машиналар кылдыр, амыр чүве болду. Ын-дык болганда ийн-ле анык кижини, арта кыс улус шунту-зунга четтинип турар. Олар шуушкан коньяк-берини ужу-дал, бажында Моолдан «эл-бө» дилеп чыгыр хиремде. Бо ийн бижикти, арага даштында аян, билбелем. Бирээнин моолдар безин дегере кайын номчуу шылгаал деп олар. Эрги моол бижик-биле үстүндөн куду айыллайтыр бижеш болдыркан. Өскө бирээнин орустан ном-чуу болза харын тодаргай болду. «Ох!» деп каан. «Ох, баш арааш канчаайн-чоо-нуй!» дээш-ла ышкыш, «Эи дээш, эи эки сорт» дээш үк-тал чүве болчук. «Өнер ээзинге барып сонуургалдыр силер» — дээш, пектин эргелек-чин Бунянтогхо дээр хөрө-жөж кижин бир «500»-тү менээ-белек кылдыр тудусту. Эрте-нинде-ле өгте келгеш, амал көргөш, шылга-ла, шынарла хончувал чок. Тараз-биле кы-лар болгаш ыдыг турган боор

«ЧЭЭНИНДЕН» ААЖОК КОРТКАН

Ажыдыралдын чугаа

Кара-оол прейсия тургалы дооскан аргы-бияныг айы-биле кайылы-даа Кызыл хоор-райда ажылдап чурттап, турар-лар. Бир-ле кызыл чаз ийлен солунар сыйгарып солуурга, чагаа келген болган. Ол чага-ын ортун кызыл чурттуг дээр-зини даштында адрөзөлдөп би-лип алган. «Оол кижини көстүп келди. Оон доюн өрттирер бис, хейдан айлап, эяни ап алган. Чедип каар, атай» деп, уруу бижээ болган. Ашак ову өөршүк-биле номчааш, каш хуу хоюуну аразында чедип-кен караала ирти сагыжыга кире хонуп келген. Даргавын-да артын танып айлап, дө-жөгөш, бижкан шаг ханындаа өрү алыз шокар кара сум-жазыга өтөп сун алган, Кызыл базар автобуска солурган.

Автобустан дугуап алган, аар сумка туткан ашак хоорай кирер автобус доктар черге кончуп азар калгып орган. Эяни болгаш амшаным каан, элп-селпий калдырты каар чоруу орда, бир-ле олак соолдон бо калып келген «Кызыл, даай, мен калдыртып бээш. Чедер черин кайда чүвө?» Чедерчин боюн шынме» деп-тир. Ашак шуут-ла корга берген, ары-бажы эл-пейтин: «Даай дээр орта ийликте, дайызым эм келген бо-дур. Эттеп казакш, сум-камын хулаап азы ол-ла-дыр-ла. Ам-ы-тынга халдазайы, ак-ша-мөңгү үстөтөй, эгет-ле алган чоруй берза, эжиз ол чүвө-дир ийн. Менди-чаагай, калык-ла үнө, мөңгө өскө чү-нүч хөрээл». Ашак ычээр болай казакш. Аргажыкш, ийн өр ам-ла шуудан бажы-каныр. Ашак оолче көргүлөп каан, арай сестип чоруу орган. «Уругларым келер чүвө, утук чоруу орлар боор» деп, ашак оолга чуугалап, арай корткан-дан бажын орган. Автобустан доктар чери ам-ла келген, улус-ла хей. Көвөй чоңга че-диз келген, ашактын хөрө хо-ван кылган. Ол беш дугаар автобус тура казакш, олте чүтүп киртиккенер. Ашакты үдээн «чээни» оол амырлбас

Бистин мыак авамыс, кыргы-авамыс Яяма Янчопона Шапна декабрь 8-те 60 хара-лаар. Авамыс дөргөн чыл чедир республиканык ээни кап школардында бажылап ажылдап келген. Күн-аажылап ишдарын 1953 чылда Кызыл-дын № 2 школындаа аге класстар бажылааны-биле эгезден. Аммырал-чурттал-ганынын аайы-биле Кызыл хоорайга, Бин-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарын школа-рында ажылдап чорган. 1965 чылдан бээр Кызыл районуун Баян-Кол ортумак школамын уруктөс чок чээрби чеди чыл ажылдап келген, оң иштинде оң чыл дугузунда школа ди-ректораан.

Амгы үеде пенсияже үнө-дө, болууну бергенис ам-ла-мында чарылбайн, а-даа төөгү, инитиле дугайында эге бижилер кичээлдерин өртти-рип, өөреничилерине бажыг билгини берип чоруур. Авамыс хей-ниги ажалында илсек-лөй кирип, пропагандагистеп, көдө Совет депутаттыга кыш улаа согууда чорган. Ол «Күш-ажыкчы» шылгарал дээш деп медалдын, «Улус өөрдөлгөсүнүн тергенин» деп хөрөк демдэнин, өскө-даа х-хей шаңчал-мактааларын эзилекчин.

Бистин авамыс ажыл-иш-кы, бөдүүн, кызымак, топтуг-то-мазини, өвилен-ээлдек, са-гыш чонаштар, улус чоңуна хүндүткелди не. Авамыс ба-за-ла хоочун бажы чорган Ары Байкарасын Шаңнал-би-лек кады бистин, беш кижини, азырал өстүрүп каан.

Ынак авамыснын 60 хар-лаан хууну таварыштыр ижин байыр чедирбешан, ам-даа хей чылдар дугузунда бистин аразыска калык-чаагай чурт-таарын, ам-ы-жыгине чед-дишкенинни күзелис.

Уругларынын уруглары: Са-йин, Амыр-Сапаа, Шенде, Шончалай, Шолбан.

Уруу, күдээс: Аасфетина, Валайрин.

Кенээтер: Раиса, Норжуй. Оолдары: Аяс, Андриан, Артур, Арнон.

Кызыл хоорай. Крассомерская 100. Индекс 667000.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕКТИВЫ: И. С. Базыр (харысала-ны сектор) А. С. Дембрий (кол редакторуну орадак-чы) В. М. Сат К. К. Сат (кол редакторуну орадак-чы), И. С. Эрген

РЕДАКЦИЈНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүдээш адыр чер — 3-34-26; кол редакторуну орадак-чылар — 3-33-91; — 3-34-17; харысалагы секретарь — 3-34-92; ордак-чыла — 3-45-93.

БИЛДИСТЕР: Улус аюуттарынын Советтерини нити-ле, политиктиг болгаш социал айтырылдар — 3-34-19; — 3-34-98; ялетур — 3-34-49; 3-36-73; өвөз — ажалгай — 3-41-16; культура болгаш үеде өвөз-Илгези — 3-39-15; меңээ, дер болгаш спорт — 3-36-82; — 3-34-57; оулта — 3-34-39; — 3-34-93; чагаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; унууртучулар — 2-27-41; солун кеабейн баргала — 2-32-75; бугагертчилер — 3-37-11.

АГАР САНЫ: Солун Россия Федерациянын Парлаалга болгаш меңээ-лер министрствозунун чанында парлаанган, меңээлери-ни хостуг чоруун камгалаар талазы-биле Тывада хайгаарал че-ринге буртуктетгини.

Буртуктетгини дугайы — Т-0007

Солунга парлаангына материалдарын авторларынын бодалдары релакциянын түрүм-биле алыштып барып болур. Айтынган фактыларын бажылар болгаш өскө-дээ диннадылары дээш авторлар боттары харысалагылыг.

Бистин өг-буванстың эи хүндүлэри кижини — кат-нем, калаймын угабыз, уругларым даай-авамыс, республиканын түбөркулэека уаур диспансе-риде акушер-гинеколог Эни-наид Моңгөсна Сат бөгүн, декабрь 8-те беш хараал тур-ар. Амдыралдын аактыг хат-жазыгыз кээрге чокка сизге, ооң амыр-кежээни, аас-кежикти амдырал дээш бурунгар чүткүлү, бажыг туруштуу-биле ол хире намыс бербес кестур, акнирге, өөр-зүк сумлекчилик, дуула-лакчымыска өөрүшкүмө, омак-шыламын, кадыкшылым өшөсө ошу кээзө элп чоруун дээш күтээр-дир бис!

Даян САТ. Кызыл хоорай.

Кызылдын АТС-те ажылдап турар, дагым-даштыг Сагам чурттуг думамыс, акымыс Ал-дын-оол Семис-ооловни Сат бо хүнереде мугур 30 хараал. Ол ийн оодуу. Коллективне эки амжыды деп макталып чоруур. Кээзө омак-хөгүлү, келдерг хүндүлөчөл кижини. Бис алаа чоргааралыр бис.

Төрүттүнгөн хүнүң-биле изиг байыр чедирин, аас-кежикти, кадыкшылым күзелис, Алдын-оол!

Угабыс Свистана. Думамалары: Урана, Радик, Динаа, Орлан, Айлана, Сыдамыс, Вали, Аян, Аяс.

КИНО

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

«НАВЫРАЛ»: Полночная жаран 9.20, 11.20, 13.20, 15.00, 17.20. Високола: «Кожаное лицо» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00 шактарда.

«ПНОНЕР»: «Слово» 9.00, 10.20, «Иван Макарович» 12.00, «Варьяна брыгала» 13.40, 15.20, 17.00, 18.40 шактарда.

Эрзин район чыгырганын даргасы К. А. Моңуун авамыс күш-ажылдын хоочуну Александр Томуровни МОИОНУН үр арааш мөчөзүн-биле хол баштыр оон урут-дарымын, төрөлдөргө ханы кыжы алдым Эрзин район Совети болган район чыгырганы илер-гелер түр.

(Солунуну даразында номери декабрь 10-ла үнер).

«Тыва сойбан» № 363505

Тыва Республиканын Пар-лаалга болгаш информация министрствозунуң тилгери, фиямы Кызыл, Шетинги болгаш Крөчөкчө кудумчу-зу, бажы № 1.